

Рецензії

Reviews

МСТИСЛАВ ЮРЧЕНКО ПРЕЗЕНТУЄ ХОРОВІ КОНЦЕРТИ МАКСИМА БЕРЕЗОВСЬКОГО

Оксана Летичевська

Максим Березовський. Віднайдені хорові концерти. Частина «А». Концерти чотириголосні / [упоряд., ред., передм. М. Юрченка]. Київ : Комора, 2018.

Вивільнення гуманітарної думки з полону імперських ідеологічних стереотипів відкриває можливості для відтворення об'єктивної картини, визначення місця й ролі української складової в історичній панорамі європейського культурного розвитку. Нового осмислення набуває надзвичайно показовий із цього погляду переломний період XVII–XVIII ст., коли, незважаючи на драматичні, а часом і трагічні колізії укра-

їнської історії, усе ж активно відбувалося апробування й укорінення на ґрунті національних традицій європейських культурних ідей нового часу, зокрема, актуальних інновацій у музичному мистецтві.

Самовіддану пошукову роботу з відкриття джерел і вивчення тогочасної української музики, яку розпочали О. Шреєр-Ткаченко, Н. Цалай-Якименко, А. Іванов, Н. Герасимова-Персидська, Ю. Ясиновський, М. Степаненко, продовжують Л. Корній, Т. Гусарчук, О. Шуміліна, І. Кузьмінський, Б. Дем'яненко й інші дослідники. Музикознавець і диригент Мстислав Юрченко вже багато років глибоко й послідовно займається вивченням хорової спадщини видатного Майстра XVIII ст. – «українського Моцарта» Максима Березовського, і підсумком цієї діяльності стало нещодавнє видання та презентація збірки віднайдених хорових концертів композитора.

За радянських часів уважалося, що жанр православного циклічного хорового концерту класичного стилю виник як результат творчості італійців В. Манфредіні й Б. Ґалуппі, які працювали в Петербурзі у другій половині XVIII ст. Проте, як наголосив М. Юрченко під час презентації нотного видання, М. Березовський сказав власне творче слово в цьому напрямку незалежно і навіть трохи раніше від іноземних майстрів, сприйнявши новаторські тенденції хорового письма свого, можливо, безпосереднього музичного наставника Андрія Рачинського – керівника глухівської капели гетьмана К. Розумовського¹. Перехідний характер

РЕЦЕНЗІЇ

української музичної творчості 50–60-х років XVIII ст. від барокових партесних концертів до ранніх хорових концертів класичного стилю А. Рачинського та М. Березовського детально висвітлюють і наукові праці Ольги Шуміліної, підготовлені за матеріалами київських рукописних колекцій².

Як відомо, доля геніального українського композитора була нелегкою. Після триумфального успіху творів М. Березовського на європейських теренах його подальше життя в Санкт-Петербурзі складалося невдало і трагічно обірвалося у 32-річному віці за досить загадкових обставин (за офіційною версією, він вчинив самогубство). Його музичну спадщину, що включає опери, хорові та інструментально-оркестрові твори, на жаль, було розпорошено. Єдиний збережений рукопис М. Березовського – антифон, написаний на іспиті на звання академіка Болонського філармонійного товариства 1771 року³. З хорових концертів композитора до початку XX ст. збереглися у друкованих виданнях лише геніальний шедевр «Не отвержи мене во время старости» та концерт «Господь воцарися». Стараннями М. Юрченка було віднайдене в різних архівах і видано чотири арії з опери «Демонфонт», хорові твори – концерт «Бог ста в сонмі богів», Літургію, причасні вірші композитора. Крім того, Сонату для скрипки і фортепіано розшукав й опублікував композитор Михайло Степаненко.

Книги з поголосниками ще невідомих хорових концертів М. Березовського було

знайдено в так званому Бахівському архіві (у якому містяться зразки переважно західноєвропейської музики) Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України⁴. Вони були атрибутовані відомою дослідницею української старовинної музики завідувачкою відділом музичних фондів НБУВ Ларисою Івченко. На жаль, поміж поголосників були відсутні партії першого альту і першого баса, тож відновлення повної партитури творів вимагало кропіткої роботи та глибокої обізнаності в композиторському стилі М. Березовського. Саме таку величезну реконструктивну й редакторську роботу виконав М. Юрченко, порівнюючи матеріали київської збірки з розпорошеними рукописними поголосниками творів композитора, що зберігаються в зарубіжних архівах, і таким чином зібравши докупи партитури одинадцяти хорових концертів М. Березовського⁵.

У презентованому виданні вміщено найбільш затребувані виконавцями чотириголосні концерти. Уперше публікуються вісім творів М. Березовського (два з них оприлюднені раніше в монографії О. Шуміліної, але М. Юрченко подає власну, відмінну редакцію). До збірки також увійшов пасхальний концерт «Да воскреснет Бог», віднайдений та реконструйований відомою дослідницею творчості М. Березовського Мариною Рицаревою, в Україні він теж друкується вперше. Три віднайдених концерти для подвійного (восьмиголосного) хору М. Юрченко планує видати як другу частину збірки.

У музичному тексті концертів дослідник намагався максимально зберегти весь матеріал, який можна було відновити за рукописами. Він відредагував лише окремі ноти, знаки альтерації, ритмічні тривалості, темпи, підтекстовку та ін. У вербальному тексті збережено українську транслітерацію церковнослов'янської мови, якою послуговувалися у Придворній співацькій капелі за часів М. Березовського. Для сприяння міжнародному поширенню видання додано переклад тексту англійською мовою та відповідну підтекстовку. У передмові до збірки М. Юрченко пояснив особливості своєї редакторської роботи, подав коротку характеристику кожному з виданих творів.

ОКСАНА ЛЕТИЧЕВСЬКА. М. ЮРЧЕНКО ПРЕЗЕНТУЄ ХОРОВІ КОНЦЕРТИ М. БЕРЕЗОВСЬКОГО

Майже всі представлені у збірці концерти написані в мажорі (чотири – у До-мажорі), вони мають урочистий, панегіричний характер, обумовлений сферою їх побутування як складової парадного палацового життя. Емоційно проникливий, лірико-драматичний концерт «Не імами інія поміщі» (на текст кондака ікони Пресвятої Богородиці «Всіх скорбящих радости») став другим після «Не отвержи мене во время старости» відомим нам мінорним концертом М. Березовського. Їхня музична форма побудована за принципом контрастів – зміна швидких і повільних частин, динаміки, епізодів *tutti* і ансамблю солістів – що, власне, і становить жанрові ознаки хорового концерту класичного стилю. Гомофонні епізоди хорального типу доповнюються поширеними тоді в західній музиці імітаційно-поліфонічними формами – фугато і фугами, які зазвичай виступають завершальними частинами циклічних композицій. Кількість частин концертів М. Березовського може бути різною – від двох частин лаконічного «Не імами інія поміщі» до дванадцяти частин масштабного панегірика «Господи, силою твоєю возвеселиться цар». У ставленні композитора до музичної форми, продиктованої характером твору та змістом вербального тексту, можна вбачати традиції, пов'язані з вільним трактуванням музичної форми в партесних концертах.

Натомість взаємодія вербального тексту і музичних виражальних засобів у творах М. Березовського виходить на якісно новий щабель, порівняно з бароковою музичною творчістю. Концерти характеризуються експресивним мелодизмом, особливо в партіях солістів і темах поліфонічних побудов. З'являється лірична, «авторська» інтонація прочитання канонічного тексту й, відповідно, осмислення і трактування духовних постулатів. Вираження музичними засобами морально-духовної ідеї твору може доходити до справжнього драматизму, як, зокрема, у концерті «Милість і суд воспою

Тебі, Господи», який М. Юрченко за цим аспектом вважає передвісником геніального шедевра «Не отвержи мене во время старости»⁶.

Віднайдені музичні твори, що увійшли до збірки, були гідно представлені дослідником і диригентом М. Юрченко у концертному виконанні. У соборі Михайлівського Золотоверхого монастиря зведений колектив співаків Патріаршого хору УГКЦ та Хору «Українського фонду духовної музики» полонив слухачів чудовим звучанням дорогоцінних хорових перлин, що вийшли з-під пера геніального майстра і становлять, безсумнівно, золотий фонд української музичної культури. Також силами М. Юрченка та означеного співочого колективу було здійснено запис хорових концертів М. Березовського на компакт-диск.

У виданні висловлено численні подяки організаціям та окремим представникам української діаспори Канади, які спонсорували пошукову роботу та публікацію збірки. Ми ж, у свою чергу, можемо щиро подякувати самовідданому досліднику і талановитому музиканту Мстиславові Юрченку за відродження нашої мистецької та духовної спадщини.

Примітки

¹ Юрченко М. Андрій Рачинський – перший учитель Максима Березовського. *Культура і життя*. 1996. № 1.

² Шуміліна О. Сильова динаміка української духовної музики XVII–XVIII ст. за матеріалами рукописних колекцій. Донецьк, 2012.

³ Чернетка антифону М. Березовського зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ.

⁴ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 441. № 907. Од. зб. 1–6.

⁵ У роботі були використані переважно матеріали з Російського національного музею музики в Москві (ф. 283), а також Російського державного історичного архіву в Санкт-Петербурзі (РФ), Австрійської національної бібліотеки та Придворної музичної капели у Відні (Австрія).

⁶ На це М. Юрченко вказує в передмові до видання.